

פתח דבר

המקרא מעמיד לפני הקורא סימני שאלה בהבנת פשט המקרא. המונחים חֶמֶר, תָּמַר, נֶתֶר, יְהוֹלֵם, גֶּן עֵדֶן וכדומה משולבים בתוך הסיפור המקראי, אך הקורא בימינו אינו מבינם. הניסיון להבין את המונחים הללו מלווה את הפרשנות היהודית מראשיתה. כבר בתלמוד אנו נתקלים בדיון (סוטה מח, ב):

תנו רבנן: שמיר זה, ברייתו (=גודלו) כשעורה, ומששת ימי בראשית נברא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו. במה משמרין אותו (שלא ישבור כל דבר)? כורכין אותו בספוגין של צמר, ומניחין אותו באיטני של אבר (= כלי של עופרת) מליאה סובי שעורין (ומכיון שרכים הם, אין השמיר מבקע אותם).

בתוספתא במנחות (ט, טז) נאמר: "שְׁנֵי תולעת מן התולעת שבהרים, הביאה שלא מן התולעת שבהרים פסולה" – השאלה היא לאילו הרים התכוונה התוספתא ולאילו תולעת?

סקרנות זו בהבנת המקרא חוזרת בכל תקופת הלימוד ומדי פעם נכנסות לבית המדרש גם תגליות מדעיות שמקורן מחוצה לו. באשר לשימוש במידע זה בתוככי בית המדרש, כתב האור החיים הקדוש בהקדמתו לפירושו לתורה (אבן עטר, תק"ב):

כתבתי וקבצתי על יד על יד, זעיר שם זעיר שם, את אשר הבינותי מהם ישוב הכתובים דרך עיון בשיעור הדיבור עצמו דרך פשט, ומהם דרך דרש, ומהם דרך רמז, ומהם דרך סוד בדרך נסתר ונגלה לעינים לו. ולפעמים אמשך בקסת הסופר בפשטי הכתובים בדרך משונה מדרשת חז"ל וכבר גליתי דעתי שאין אני חולק חס וחלילה על הראשונים אפילו כמלא נימא אלא שהרשות נתונה לדורשי תורה לעובדה ולזרעה אור זרוע לצדיק וארץ החיים מעלת פירות לכל זרע זרוע אשר יזרע בה בעלה בן תורה. רק לדבר הלכה אל אשר יהיה שמה הרוח אשר תכנו ראשונים אחריהם לא ישנו. גם לא לבדות מדעת אנוש דברים חדשים אשר לא שערום נוחלי תורה מפה אל פה אלא על-פי הקדמותיהם אשר קבלו דלי מדלי אשר דלה לנו איש האלהים מהם יקחו הקדמותיהם בני תורה לעמול לעשות מסילת הכתובים ואורח דרך ושביל ונתיב להכנס בכתובים דברים שנאמרו בעל פה.

הגר"א (הגאון רבנו אליהו מווילנה) גם הוא צידד בלימוד המדעים, בעיקר מדעי הטבע, ומובא בשמו כי אמר "כפי מה שיחסר לאדם ידיעות משאר החכמות [...] וציווה לי (הגר"א) להעתיק מה שאפשר ללשונו הקדוש מחכמות כדי להוציא בולעם מפיהם, וישוטטו רבים ותרבה הדעת בין עמינו ישראל".

לימוד זה של הראליה המדעית בהבנת המקרא צריך להיעשות בזהירות רבה מאוד, שכן במקרים רבים דיברו חז"ל בדרך משל, ואנו איננו יורדים לסוף דעתם. ועל כגון אלה כותב הרמב"ם בהקדמתו לפרק חלק (עיקרי הדברים מובאים להלן):

וממה שאתה צריך לדעת כי דברי חכמים ז"ל נחלקו במ בני אדם לשלוש כיתות:

כת ראשונה - מקבלים דברי חכמים כפשוטם הראשונה - והוא רוב מה שראיתי, ואשר ראיתי חיבוריו, ומה ששמעתי עליו - הם מאמינים אותם על פשטם, ואין סוברים בהם פירוש נסתר בשום פנים. והנמנעות כולם הם אצלם מחויבות המציאות.

וזו הכת עניי הדעת, יש להצטער עליהם לסכלותם: לפי שהם מכבדים ומנשאים החכמים כפי דעתם, והם משפילים אותם בתכלית השפלות, והם אינם מבינים זה.

וחי השם יתברך! כי הכת הזאת מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה, ומשימים תורת ה' בהפך המכוון בה. לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה - "אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקֶּם וְנִבְּוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה", והכת הזאת מספרים מפשטי דברי החכמים, זכרונם לברכה, שכששומעים אותם שאר האומות, אומרים: רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה.

כת שנייה - לועגים לדברי חכמים והכת השנייה - הם רבים גם כן. והם אותם שראו דברי החכמים, או שמעו והבינו אותם כפי פשוטם. וחשבו שלא כיוונו חכמים בו - זולתי מה שמורה עליו פשט הדבר. והם באים לסכל אותם ולגנותם, ומוציאים דיבה על מה שאין בו דיבה, וילעיגו על דברי חכמים לרגעים. וסוברים שהם נבונים יותר וששכלם יותר זך מהם. ושהם, עליהם השלום, נפתים, גרועי השכל, סכלים בכלל המציאות - עד שלא היו משיגים דבר חכמה בשום פנים. והיא - כת ארורה, לפי שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים. ואלה הפתאים, אילו היה עמלם בחכמות עד שהיו יודעים היאך ראוי לסדר ולכתוב הדברים בחכמת האלוהות והדומה להן מן הדברים, אצל ההמון ואצל החכמים, ובינו החלק המעשי מן הפילוסופיה, אז היו מבינים אם החכמים זכרונם לברכה - חכמים, אם לא. והיה מתבאר להם עניין דבריהם.

כת שלישית - מבינים שדברי חכמים הם משל והכת השלישית - והם חי השם! מעטים עד מאוד, עד שאין ראוי לקרותם "כת", אלא כמו שיאמר ל"שְׁמֵשׁ": "מין", ורק היא יחידה. והם אותם בני אדם שנתבררה אצלם גדולת החכמים זכרונם לברכה וטוב שכלם, ממה שנמצא בכלל דבריהם מורים על עניינים אמתיים למאוד. ואף-על-פי שהם מעטים ומפוזרים במקומות מחיבוריהם - הם מורים על שלמותם, וכי הם השיגו האמת. ושנתברר גם כן אצלם מניעות ה"נמנע" ומציאות ה"מחויב להימצא", וידעו: כי הם, עליהם השלום, אינם מדברים היתולים. ונתאמת להם: שדבריהם יש לו נגלה ונסתר, וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים - דיברו בהם בדרך חידה ומשל, כי הוא זה דרך החכמים הגדולים.

ואם אתה, המעיין, מאחת משתי כתות הראשונות - אל תעיין בדברי, ולא בשום דבר מזה העניין, לפי שלא יהיה נאות לך שום דבר ממנו, אבל יזיקך ותשנאהו. ואם אתה מן הכת השלישית, כשתראה דבר מדבריהם שהדעת מרחיק אותה - תעמוד ותתבונן בו ודע שהוא: חידה ומשל. ותשכב עשוק הלב וטרוד הרעיון בחיבורו ובסברתו, ותחשוב למצוא כוונת השכל ואמונת היושר, כמו שנאמר - "לְמִצָּא דְבָרֵי חֲפָץ וְכָתוּב יִשֶׁר דְבָרֵי אֱמֶת" - ואז תסתכל בספרי זה ויועיל לך בע"ה (משה בן מימון, 2004).

פתח דבר

אני מקווה שבדבריי אלה אני מייצג את הכת השלישית בדברי הרמב"ם. אין אני מקבל את הדברים כפשוטם ובוודאי שאין אני לועג להם, אלא מנסה להבין את הדברים לעומקם בכלים המדעיים שרכשתי.

הספר בנוי כך שכל פרק הוא יחידה עצמאית. מבנה זה מאפשר לקורא לעיין רק בפרקים שהם בעלי עניין לו, ואין מבנה זה מחייב אותו לעקוב בשיטתיות וברצף אחר כל הפרקים.

ספר זה הוא המשך עבודתי לאחר פרסום הספר "ארץ וימים: איש מדעי כדור הארץ קורא מקרא" (2015). התגובות לספר "ארץ וימים" הן מאנשי בית המדרש שגיליתי להם טפח קטן מתחום מדעי כדור הארץ, והן מצד חבריי אנשי המדע, שגיליתי להם כי לפעמים יש במקורות היהודיים תוכן שאפשר להפיק ממנו מידע מדעי, עודדוני להמשיך ולעסוק בסוגיית מקרא-מדעי כדור הארץ.

תודה לכל תלמידיי ב"מכללת שאנן" שמהם השכלתי יותר מכולם – הן למשמע שאלותיהם והן בצפייה ועיון בעבודותיהם. לבני משפחתי ובעיקר לבנותיי, ד"ר יעל קליין (פיסיקאית) וד"ר עפרה קליין-בן דוד (גאולוגית), שהיו הראשונות לשמוע כל רעיון חדש ועזרו בכתיבה ובביקורת.

מקורות

אבן עטר, חיים בן משה (תק"ב). **ארחות חיים: פירוש חדש על המשנה חומשי תורה עם תרגום ופירוש רש"י**. ויניציאה: דפוס מאיר בן משה חיים דר זארה.

משה בן מימון (2004). **הקדמת רמב"ם לפרק "חלק"** (מהדורת אינטרנט, י' איזנברג, עורך). אוהזר מתוך <http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/rambam/hakdamat-2.htm#3>

קליין, מ' (2015). **ארץ וימים: איש מדעי כדור הארץ קורא מקרא**. חיפה: שאנן – המכללה האקדמית הדתית לחינוך.

להרחבה בתחומי מדעי כדור הארץ:

פלכסר, ע' (1992). **גיאולוגיה: יסודות ותהליכים** (מהדורה שנייה). ירושלים: אקדמון.

שובאל, ש' (2006). **צפונות כדור הארץ**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.